

ОТГОВОРНОСТИ НА ВЪТРЕШНИТЕ ОДИТОРИ ЗА ОЦЕНКА НА РИСКА ОТ ИЗМАМИ И НАЧИНЪТ МУ НА УПРАВЛЕНИЕ В ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Тодор Гогов

Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов

Резюме: Настоящата статия разглежда приложението на отговорностите на вътрешните одитори в публичните предприятия в България при предоставяне на ангажименти за увереност, когато има съмнения за измами. Акцентът в разработката е поставен върху последователността на техните действия за оценка на риска от измами и начинът, по който той се управлява от ръководствата в тези предприятия. При извършване на ангажименти за увереност вътрешните одитори, съобразно вменените им отговорности, задължително трябва да оценяват рисковете от измами в обекта за одит. В действията си за оценка на тези рискове и на предприятиите от ръководствата на предприятията мерки за противодействие срещу тях, вътрешните одитори следват конкретна логика и последователност, които могат да бъдат обосновани като стъпки в примерен подход, който те могат да използват за изпълнението на тези свои отговорности.

Основните изводи в разработката са направени въз основа на преглед на релевантни източници и мнения, международната рамка по вътрешен одит (IPPF), международната практика и собствено допитване до вътрешни одитори в публичните предприятия у нас, като за целта са използвани методите на научния анализ и синтез, сравнение, статистически анализ на данни от анкетно проучване (количествен метод).

Ключови думи: вътрешен одит, измами, риск, подход, одитни ангажименти, управление.

RESPONSIBILITIES OF INTERNAL AUDITORS FOR ASSESSING FRAUD RISK AND ITS MANAGEMENT IN PUBLIC ENTERPRISES

Todor Gogov

Tsenov Academy of Economics, Svishtov

Summary: This article examines the application of the responsibilities of internal auditors in public enterprises in Bulgaria when providing assurance engagements when there are suspicions of fraud. The emphasis in the paper is placed on the sequence of their actions to assess the risk of fraud and the way in which it is managed by the managements in these enterprises. When performing assurance engagements, internal auditors, in accordance with their assigned

responsibilities, must necessarily assess the risks of fraud in the audit object. In their actions to assess these risks and the measures taken by the managements of the enterprises to counteract them, internal auditors follow a specific logic and sequence, which can be justified as steps in an exemplary approach that they can use to fulfill these responsibilities.

The main conclusions in the study are based on a review of relevant sources and opinions, the International Professional Practices Framework (IPPF), international practice and our own survey of internal auditors in public enterprises in our country, using the methods of scientific analysis and synthesis, comparison, and statistical analysis of survey data (quantitative method).

Keywords: *internal audit, fraud, risk, approach, audit engagements, management.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Практиката по вътрешен одит у нас, в организациите от частния и публичния сектор на икономиката, както и в публичните предприятия, се осъществява въз основата изискванията на международно признатата дефиниция на Глобалния институт на вътрешните одитори (The IIA), Международните стандарти за професионална практика по вътрешен одит (IPPF), Закона за вътрешния одит в публичния сектор (ЗВОПС) и методическите указания на Министерството на финансите, посочени в Наръчник за вътрешен одит в организациите от публичния сектор.

Практиката по вътрешен одит, свързана с **процесите по управление на риска**, въз основа на **отговорностите**, вменени на вътрешните одитори от Стандартите (IPPF) и законодателството в страната, определя важността и ключовата роля на подходите за оценка на риска от измами и начинът, по който той се управлява от ръководството в организациите.

От тази позиция **основната цел** на настоящата статия е да се изследват възможностите за преодоляване на ограниченията в приложението на отговорностите на вътрешните одитори за оценка на риска от измами и начинът, по който той се управлява от ръководствата на публичните предприятия в България, въз основа на конкретен подход, който те могат да използват за това.

Като **обект** на изследването е подходът, който вътрешните одитори, могат да използват за оценка на риска от измами и начинът, по който той се управлява от ръководствата на публичните предприятия в България, а като негов **предмет** – оценка на евентуалните ограничения в приложението на отговорностите на вътрешните одитори при предоставяне на ангажиментите за увереност, когато има съмнения за измами.

Основната хипотеза, която се защитава е, че при извършване на ангажиментите за увереност от вътрешните одитори, при прилагане на техните отговорности, свързани процесите по управление на риска от измами в публичните предприятия в България, има конкретни ограничения, които могат да ограничат изпълнението на тези отговорности и да понижат качеството на работа на вътрешните одитори.

Във връзка с така поставената цел се формулират следните **задачи** за нейното постигане, а именно:

- **Първо** – да се формира правилно разбиране за процеса по управление на риска от измами в организациите и отговорностите на вътрешните одитори при предоставяне на ангажиментите за увереност, свързани с този процес;
- **Второ** – да се направи анализ и характеристика на последователността от извършвани действия от страна на вътрешните одитори при изпълнение на отговорностите им за предотвратяване и разкриване на измами в организациите, като за целта се обоснове примерен подход;
- **Трето** – да се обособят възможности за преодоляване на ограниченията в обхвата при изпълнение на отговорностите на вътрешните одитори за приложение на примерния подход при предотвратяване и разкриване на измами в организациите, по примера на публичните предприятия в България.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Отговорностите на вътрешните одитори, при осъществяване на практиката по вътрешен одит в организациите, са изрично дефинирани в Международните стандарти за професионална практика по вътрешен одит (IPPF) на Глобалния институт на вътрешните одитори (The IIA/Global), част от които са тези, свързани **процесите по управление на риска**. Отговорностите на вътрешните одитори, свързани **процесите по управление на риска** в организациите са изведени в Стандарт за изпълнение на работата **2120 – Управление на риска**, където „Вътрешният одит задължително трябва да оценява ефективността и да допринася за подобряването на процесите на управление на риска“¹. В Уточняващ стандарт **2120.A2**, към Стандарт за изпълнение на работата **2120 – Управление на риска**, се дава указание за това, че

¹ Международни стандарти за професионални практики по вътрешен одит (IPPF), Стандарт 2120 – Управление на риска, © The IIA, Превод ИВОБ, 2017, стр. 13.

„Вътрешният одит задължително трябва да оценява възможността за наличие на измами и това как организацията управлява риска от измами“².

Независимо от вменените им отговорности за предотвратяване и разкриване на измами в организациите, от вътрешните одитори не се очаква да бъдат експерти в тази област. В присъщ за дейността Стандарт **1210 – Компетентност** (Уточняващ стандарт **1210.A2**), се определя, че вътрешните одитори „задължително трябва да притежават достатъчно знания, за да могат да оценят риска от измама и начина, по който той се управлява от организацията, но от тях не се очаква да притежават експертните познания на лица, чието основно задължение е разкриването и разследването на измами“³.

От указанията в цитирания по-горе стандарт е видно, че в обхвата на отговорностите на вътрешните одитори за предотвратяване и разкриване на измами са им вменени **две ключови отговорности** в тази насока: да **идентифицират и оценят на риска от измами** и да оценят **начина, по който той се управлява от организацията**. Тези свои отговорности те изпълняват в дейността по извършването на одитни ангажименти за увереност, следвайки **конкретна логика и последователност** в действията си. Отговорностите на вътрешните одитори, по отношение идентифициране и оценка на рисковете от измами и начинът, по който той се управлява от организацията са приложими **само във връзка с предоставяне на ангажиментите за даване на увереност**.

Съобразно поставените задачи в настоящата разработка, в изложението ще бъде представена логиката и последователните стъпки на един **примерен подход**, който вътрешните одитори могат да използват за оценка на риска от измами и начинът, по който той се управлява. Обосноваването на логиката в този подход се основава на лични наблюдения на автора, свързани с практическото осъществяване на дейностите на вътрешните одитори за предотвратяване и разкриване на измами в организациите.

В Речник на българския език, **понятието „подход“** се дефинира като „Съвкупност от средства и похвати, избирани при пристъпване към нещо (работа, изследване на нещо,

² Международни стандарти за професионални практики по вътрешен одит (IPPF), Уточняващ стандарт 2120.A2, © The IIA, Превод ИВОБ, 2017, стр. 13.

³ Международни стандарти за професионални практики по вътрешен одит (IPPF), Стандарт 1210 – Компетентност, Уточняващ стандарт 1210.A2, © The IIA, Превод ИВОБ, 2017, стр. 6.

обикуване и под.), начин на постъпване или на отношение при постигане на определена цел; подхождане“⁴.

Стъпките от примерния подход за идентифициране и оценка на риска от измами и начинът, по който той се управлява от организацията, при изпълнение на ангажименти за увереност от вътрешните одитори, са графично представени в Схема № 1.

➤ **Стъпка 1. Определяне на отговорностите на вътрешните одитори в Статута на ЗВО, съгласно Стандартите (IPPF)**

При тази стъпка от подхода се **дефинират ясно, точно и конкретно** отговорностите на вътрешните одитори за предотвратяване и разкриване на измами, съгласно позициите и изискванията на Стандартите (IPPF). Тези отговорности трябва да бъдат разписани в Статута на Звеното за вътрешен одит (ЗВО) в предприятието.

Схема № 1. Етапи в подхода за оценка на рисковете от измами и начина, по който той се управлява от организацията

➤ **Стъпка 2. Идентифициране и оценка на рисковете от измами.**

При тази стъпка от подхода вътрешните одитори в процеса на планиране на одитните ангажименти за увереност трябва да предприемат **конкретни действия**, свързани с:

1. Идентифициране и оценка на съществените рискове от измами в рамките на обекта за одит (подлежащите на проверка система, процес, дейност, операция и т.н.)⁵.

⁴ Българска академия на науките. Официален речник на българския език. Институт за български език на БАН. Достъпен на: <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg> (посетен на 27.02.2025).

⁵ Иванов, Г. Управление на риска в организацияте от публичния сектор в България. Свищов, Изд. „Образование и наука“, 2013, стр. 50-52.

Оценените рискове се категоризират след оценката най-често на ниски, средни и високи, чрез т. нар. „матрица вероятност – влияние“⁶;

2. Съпоставяне и оценка на идентифицираните и оценени рискове от измами в обекта за одит с рискове от измами, идентифицирани и оценени от ръководството на организацията;
3. Въз основа на идентифицираните и оценени рискове, да определят какви одитни подходи и техники ще използват при извършване на одитния ангажимент за увереност в отговор на оценените рискове.

➤ ***Стъпка 3. Оценка на начина, по който организацията управлява риска от измами.***

При тази стъпка от примерния подход вътрешните одитори ***оценяват въведените от ръководството на организацията мерки (вътрешни контроли) за управление на риска от измами***, от първоначално му възникване, до неговото минимизиране до оптимално ниско ниво на остатъчен риск.

➤ ***Стъпка 4. Идентифициране на индикатори за измами.***

При тази стъпка от подхода вътрешните одитори, чрез прилагането на планираните въз основа на идентифицираните и оценени рискове от измами в обекта за одит (система, процеси, дейности и т.н.) одитни процедури и техники, ***идентифицират възможни индикатори за измами***. Това е първият сигнал, че в проверявания обект може да са налични грешки и нередности, които да са предпоставка за извършване на измама.

➤ ***Стъпка 5. Докладване на резултатите и мониторинг на напредъка.***

Към тази стъпка на подхода се отнасят отговорностите на вътрешните одитори за предотвратяване и разкриване на измами в организацията, свързани ***докладването на резултатите и мониторинг на напредъка по изпълнение на препоръките*** за подобряване на цялостния процес по управление на риска, вкл. и този от измами, и вътрешния контрол в организацията.

В съответствие с поставената цел и формулираните към нея задачи в увода на статията, ще бъдат разгледани ***възможностите*** за преодоляване на ограниченията в

⁶ Министерство на финансите. Указания за управление на риска в организацията от публичния сектор. София, Министерство на финансите, 2020, стр. 23.

обхвата при изпълнение на отговорностите на вътрешните одитори за приложение на примерния подход при предотвратяване и разкриване на измами в организациите. За целта са представени, анализирани и оценени резултати от направено собствено проучване през 2024 г., сред 65 вътрешни одитори от публични предприятия в България. В рамките на настоящото изложение ще бъдат разгледани само възможностите за подобряване изпълнението на отговорностите на вътрешните одитори, попадащи в обхвата на стъпки 2, 3 и 4 от подхода за идентифициране и оценка на риска от измами и начинът, по който той се управлява от организациите.

Статистическата обработка на резултатите от собственото допитване е извършена чрез IBM SPSS Statistics (29.0), за която е приложен „Коефициент на рангова корелация на Спирмън ρ “ (Spearman’s rank-order correlation) за измерване силата на увеличението или намалението на зависимостта между две изследвани променливи⁷.

Интерпретацията на резултатите от анализа ще бъде извършена въз основа на **оценка на зависимостите** в следните **три групи**:

- ✓ **Първа група.** Стойности **от силна към много силна** („ ρ “ от 0,7 до и над 0,9): **висок риск** от задълбочаване на слабостите и недостатъците при реализиране на отговорностите на вътрешните одитори. Необходимо е да се предприемат **незабавни мерки за подобряване**.
- ✓ **Втора група.** Стойности **от значима към умерена** („ ρ “ от 0,7 до 0,5): **среден риск** от задълбочаване, което предполага тези слабости и недостатъци да се превърнат в критични проблеми в рамките на краткосрочен период (в рамките на текущата година). Изисква се **постоянно наблюдение**.
- ✓ **Трета група.** Стойности **от умерена към слаба** („ ρ “ от 0,5 до 0,3 и по ниски): **нисък риск**. **Изисква се наблюдение** в рамките на по-дългосрочни периоди (веднъж на две или три години) с цел да се установи дали те не преминават в по-горна група, но **не се изисква** непременно предприемане на мерки за подобрене.

В съответствие с поставената цел и задачи, в изложението по-долу, ще бъдат разгледани и предложени мерки за подобрене само към приложението на онези

⁷ Данните на зависимостите между изследваните променливи са представени в табличен вид. В сив цвят и болд са обозначени стойностите на корелационния коефициент за установените зависимости при стойност на ρ от 0,7 до и над 0,9. Коефициентът на корелация на Спирмън е статистически значим при $p < 0.001$ (обозначен с две звездички**) и при $p < 0.005$ (обозначен с една звездичка*) (бел. авт.).

отговорности на вътрешните одитори за предотвратяване и разкриване на измами в публичните предприятия, при които се констатира наличие **на висок риск**.

Във връзка с възможностите за подобряване дейността на вътрешните одитори, свързана с **идентифициране и оценка на риска от измами (стъпка 2 от подхода)**, изследването беше насочено към оценка на зависимости в **две основни направления на анализа**:

- **Първото направление** – между **источниците** за набиране на информация за наличие на индикатори за измами в публичните предприятия и **факторите**, оказващи влияние при идентифициране на риска от измами. Тази гледна точка на анализа ще даде възможност да се определи силата на връзките и зависимостите между това, доколко **конкретните източници**, които използват вътрешните одитори в публичните предприятия, за набиране на информация за индикатори за измами биха им дали възможност **правилно да оценят факторите**, които оказват влияние при идентифициране на риска от измами.
- **Второто направление** – между **источниците**, информация които оказват влияние при оценка на риска от измами в дейността на публичните предприятия и **факторите**, оказващи влияние върху нивото на риска от измами в публичните предприятия. Тази гледна точка на анализа ще даде възможност да се определи силата на връзките и зависимостите между това, доколко информацията от **конкретните източници**, които използват вътрешните одитори в публичните предприятия и която оказва влияние при оценката на риска от измами, би им помогнала **правилно да оценят факторите**, оказващи влияние върху нивото на риска от измами.

Тези направления на анализа се обуславят от факта, че идентифицирането и оценката на риска от измами е от ключово значение за определяне на целите, обхвата и изпълнението на одитните ангажименти за увереност, когато има съмнения за измами в предприятието.

1. **Първо направление на анализа**. Анализ и оценка на зависимостта между **источниците** за набиране на информация за наличие на индикатори за измами в публичните предприятия и **факторите**, оказващи влияние при идентифициране на риска от измами в публичните предприятия.

Резултатите от анализа на зависимостта между променливите, след приложение на процедурата за изчисляване на коефициента на корелация на Спирмън, са представени в Таблица № 1.

Таблица № 1

Зависимост между източниците за набиране на информация за наличие на индикатори за измами и факторите, оказващи влияние при идентифициране на риска от измами

		Външен натиск за предприятие-то/организацията/конкретно лице	Опитът и компетентността на служителите/персонала	Надеждност на финансово-счетоводната система	Контролната среда в предприятието/организацията	Проверявани събития и въпроси, или констатации от предходни вътрешни и/или външни одити	Събития и въпроси, проверявани от външни контролни институции	
Spearman's rho	Информация от публикации в медиите	Correlation Coefficient	,737**	,879**	,485**	,368**	,928**	,835**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	,003	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65
	Информация от публикации на заинтересовани от дейността на предприятието лица, подадена по официален ред	Correlation Coefficient	,734**	,806**	,633**	,536**	,820**	,688**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65
	Информация от специално създаден на сайта на предприятието/дружеството раздел за публикуване на сигнали, свързани с корупционни практики и измами	Correlation Coefficient	,764**	,784**	,692**	,443**	,756**	,718**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65
	Специално създадена за целта в предприятието/дружеството „гореща линия“ (hotline)	Correlation Coefficient	,698**	,763**	,675**	,545**	,720**	,622**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65
	Информация/сигнали от външни за предприятието/дружеството контролни или други компетентни органи	Correlation Coefficient	,848**	,952**	,589**	,515**	,852**	,924**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65
	Анонимни сигнали	Correlation Coefficient	,781**	,870**	,463**	,296*	,826**	,909**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	,016	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65
	**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).							
	*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).							
	Стойност от 0,7 до над 0,9 – силна и много силна зависимост							
	Стойност от 0,5 до 0,7 – умерена към значителна зависимост							
	Стойност от 0,3 до 0,5 – зависимостта умерена към слаба							
	Стойност от 0 до 0,3 – зависимостта липсва или е много слаба							

Резултатите показват различни по сила *положителни корелации*, в зависимост от степента на силата на връзката между променливите, които се наблюдават при

източниците за набиране на информация за наличие на индикатори за измами и *факторите*, оказващи влияние при идентифицирането на тези индикатори.

Както е видно от изнесените в Таблица №1 данни, променливите при които се наблюдава *силна и много силна зависимост* (при стойност на ρ от 0,7 до и над 0,9) показват наличие на определени слабости и недостатъци в изследваната област. Като *извод* от анализа може да се посочи, че колкото повече се задълбочава проблема с пренебрегването на важни информационни източници, от които може да се набере информация за индикатори за измами или с доверието към тях, толкова по-малка е и вероятността вътрешните одитори да оценят правилно факторите, които оказват влияние при идентифициране на тези индикатори в предприятията. Обратно, ако одиторите правилно оценят информацията от всички възможни източници на информация за наличие на индикатори за измами, то те ще могат адекватно да анализират влиянието, което различните фактори оказват при идентифициране на индикаторите за измами. По този начин вътрешните одитори ще придобият разумна увереност, че правилно са идентифицирали всички възможни индикатори от измами в сферата на дейност на тяхното предприятие. Това ще им даде възможност впоследствие да ги сравнят с тези, които ръководството е идентифицирало във въведения от него процес по управление на риска, вкл. и от измами.

2. *Второ направление на анализа.* Анализ и оценка на зависимостта между *източниците*, информацията от които оказва влияние при оценка на риска от измами в дейността на публичните предприятия и *факторите*, оказващи влияние върху нивото на риска от измами в публичните предприятия.

Резултатите от анализа на зависимостта между променливите, след приложение на процедурата за изчисляване на коефициента на корелация на Спирмън, са представени в Таблица № 2.

Таблица № 2

Зависимост между *источници*, информацията от които оказва влияние при оценка на риска от измами в дейността на публичните предприятия и *факторите*, оказващи влияние върху нивото на риска от измами в публичните предприятия

			Липса на адекватен и ефективен процес по управление на риска	Липса на адекватни и ефективни вътрешни контроли за намаляване на риска от измами	Неадекватно разделяне на отговорностите в конкретни процеси/дейности/операции	Необичайни трансакции/плащания	Непълно, невярно или неточно отразяване на финансова и нефинансова информация	Липсващи или подправени документи	Необяснени закъснения при необходимост от предоставяне на информация	Наличие на констатации от предходни вътрешни и/или външни одити за невярно или неточно представяне на определени факти, обстоятелства или несъответствия	
Spearman's rho	Външни оценки за степента на адекватност на вътрешно-нормативната база	Correlation Coefficient	,677**	,536**	,641**	,899**	,764**	,584**	,972**	,614**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65
	Външни оценки на адекватността и ефективността на процесите за управлението на рисковете	Correlation Coefficient	,795**	,534**	,662**	,776**	,993**	,582**	,757**	,691**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65
	Външни оценки на адекватността и ефективността на управлението на системата за вътрешен контрол	Correlation Coefficient	,865**	,593**	,854**	,790**	,689**	,633**	,583**	,993**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65
	Външни оценки на сигурността на информационните системи	Correlation Coefficient	,910**	,540**	,791**	,770**	,713**	,580**	,484**	,925**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65
	Наблюдение/повторно изпълнение на процеси/дейности/операции	Correlation Coefficient	,910**	,545**	,737**	,764**	,847**	,593**	,670**	,794**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65
	Годишните прегледи на ръководството	Correlation Coefficient	,740**	,495**	,739**	,956**	,777**	,533**	,923**	,738**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65
	Извършени инвентаризации	Correlation Coefficient	,781**	,439**	,691**	,802**	,945**	,576**	,778**	,701**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65
	**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).										
	Стойност от 0,7 до над 0,9 – силна и много силна зависимост										
	Стойност от 0,5 до 0,7 – умерена към значителна зависимост										
Стойност от 0,3 до 0,5 – зависимостта умерена към слаба											
Стойност от 0 до 0,3 – зависимостта липсва или е много слаба											

Резултатите показват различни по сила *положителни корелации*, в зависимост от степента на силата на връзката между променливите. Както бе споменато по-горе, тук ще

бъдат разглеждани само онези зависимости между променливите, при които се наблюдава **силна и много силна зависимост**, които се наблюдават при **източниците**, информацията от които оказва влияние при оценка на риска от измами в дейността на публичните предприятия и **факторите**, оказващи влияние върху нивото на риска от измами в публичните предприятия.

Както е видно от изнесените в Таблица № 2 данни, променливите при които се наблюдава **силна и много силна зависимост** (при стойност на ρ от 0,7 до и над 0,9) показват наличие на определени слабости и недостатъци в изследваната област. Като **извод** от анализа може да се посочи, че колкото повече вътрешните одитори подценяват един или друг източник, информацията от който оказва влияние при оценка на риска от измами при извършване на ангажиментите за увереност, толкова вероятността те да оценят адекватно факторите, които оказват влияние при оценката на нивото на риска от измами, намалява. Обратно, правилната оценка на информацията, оказваща влияние при оценка на риска от измами, способства за много по-адекватен анализ на влиянието, което посочените фактори биха оказали върху нивото на риска от измами. По този начин вътрешните одитори ще придобият разумна увереност, че правилно са оценили идентифицираните рискове. Това ще им даде възможност впоследствие да ги сравнят с тези, които ръководството е оценило във въведения от него процес по управление на риска, вкл. и от измами.

От гледна точка преодоляване на слабостите и недостатъците в практиката по вътрешен одит, в този аспект от приложение на неговите отговорности, могат да бъдат предложени **конкретни насоки за подобряване**. Предложенията за **подобряване** са основно свързани с предприемане на действия от страна на вътрешните одитори по преодоляване на слабостите и недостатъците, свързани с правилната оценка на различните източни на информация както за индикатори за измами, така и на тези информацията, от които би оказала влияние при оценката на риска от измами, а именно:

- Създаване на **регистри** на различните източници на информация както за индикатори за измами, така и на тези информацията, от които би оказала влияние при оценката на риска от измами. Това би им позволило да могат да оценяват периодично качеството на съответните източници, с цел да не бъде пропусната нито една съществена информация, която може да се окаже съществена при идентифицирането на индикаторите за измами и оценката на риска от измами.

- Използване на *съвременни технологии* за събиране и обработка на информацията от различните източници с цел по-бързото ѝ анализиране и използване при идентифицирането на индикаторите за измами и оценката на риска от измами, съобразно спецификата на конкретното предприятие и нейното използване при изпълнение на ангажиментите за увереност, когато има съмнения за измами.

Във връзка с възможностите за подобряване дейността на вътрешните одитори, свързана с *оценката на начина, по който организацията управлява риска от измами (стъпка 3 от подхода)*, изследването беше насочено към оценка на зависимостите в *две основни направления на анализа*:

- *Първото направление* – най-често *прилаганите мерки* от ръководството за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниско ниво на остатъчен риск в публичните предприятия и *факторите*, оказващи влияние върху нивото на риска от измами в публичните предприятия.
- *Второто направление* – между *източниците* на информация, която оказва влияние при оценка на риска от измами в дейността на публичните предприятия и най-често *прилаганите мерки* от ръководството за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниско ниво на остатъчен риск в публичните предприятия.

Тези направления на анализа се обуславят от факта, че идентифицирането и оценката на риска от измами е от ключово значение за определяне на целите, обхвата и изпълнението на одитните ангажименти за увереност, когато има съмнения за измами в предприятието.

1. *Първо направление на анализа.* Анализ и оценка на зависимостта между най-често *прилаганите мерки* от ръководството за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниво на остатъчен риск в публичните предприятия и *факторите*, оказващи влияние върху нивото на риска от измами в публичните предприятия.

Резултатите от анализа на зависимостта между променливите, след приложение на процедурата за изчисляване на коефициента на корелация на Спирмън, са представени в Таблица № 3.

Таблица № 3

**Зависимост между най-често прилагани мерки от ръководството за намаляване на
риска от измами до приетото разумно ниво на остатъчен риск в публичните
предприятия и фактори, оказващи влияние върху нивото на риска от измами в
публичните предприятия**

			Липса на адекватен и ефективен процес по управление на риска	Липса на адекватни и ефективни вътрешни контроли за намаляване на риска от измами	Неадекватно разделяне на отговорностите в конкретни процеси/дейности/операции	Необичайни транзакции/плащания	Непълно, невярно или неточно отразяване на финансова и нефинансова информация	Липсващи или подправени документи	Необяснени закъснения при необходимост от предоставяне на информация	Наличие на констатации от предходни вътрешни и/или външни одити за невярно или неточно представяне на определени факти, обстоятелства или несъответствия	
Spearman's rho	Етичен кодекс	Correlation Coefficient	,854**	,520**	,741**	,820**	,927**	,553**	,682**	,803**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65
	Създаден отдел/звено за борба с измамите	Correlation Coefficient	,758**	,253*	,577**	,891**	,846**	,311*	,665**	,705**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	,042	<,001	<,001	<,001	,012	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	
	Независим одитен комитет	Correlation Coefficient	,859**	,495**	,689**	,915**	,796**	,539**	,833**	,779**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	
	Обучения на ръководството, относно измамите	Correlation Coefficient	,889**	,559**	,769**	,796**	,879**	,589**	,689**	,815**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	
	Обучения на персонала, относно измамите	Correlation Coefficient	,854**	,531**	,725**	,834**	,973**	,578**	,744**	,820**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	
	Прегледи от страна на ръководството	Correlation Coefficient	,748**	,534**	,746**	,954**	,790**	,581**	,942**	,736**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	
	Политики за идентифициране, предотвратяване и разкриване на измами	Correlation Coefficient	,857**	,548**	,746**	,819**	,934**	,575**	,669**	,803**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	
	Процедури за идентифициране и оценка на рисковете	Correlation Coefficient	,837**	,521**	,747**	,817**	,949**	,555**	,724**	,783**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	
	Вътрешен контрол	Correlation Coefficient	,757**	,717**	,958**	,669**	,630**	,766**	,580**	,796**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	
Мониторинг	Correlation Coefficient	,877**	,501**	,689**	,806**	,939**	,528**	,711**	,787**		
	Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001		
	N	65	65	65	65	65	65	65	65		
Внезапни вътрешни одити	Correlation Coefficient	,959**	,581**	,791**	,792**	,808**	,610**	,651**	,878**		
	Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001		
	N	65	65	65	65	65	65	65	65		

Външни одити	Correlation Coefficient	,802**	,526**	,682**	,917**	,848**	,568**	,862**	,805**
	Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
	N	65	65	65	65	65	65	65	65
Ротация на кадрите	Correlation Coefficient	,833**	,493**	,671**	,900**	,871**	,537**	,879**	,727**
	Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
	N	65	65	65	65	65	65	65	65
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).									
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).									
	Стойност от 0,7 до над 0,9 – силна и много силна зависимост								
	Стойност от 0,5 до 0,7 – умерена към значителна зависимост								
	Стойност от 0,3 до 0,5 – зависимостта умерена към слаба								
	Стойност от 0 до 0,3 – зависимостта липсва или е много слаба								

Резултатите показват различни по сила **положителни корелации**, в зависимост от степента на силата на връзката между променливите. Както бе споменато по-горе, тук ще бъдат разглеждани само онези зависимости между променливите, при които се наблюдава **силна и много силна зависимост**, които се наблюдават при **най-често прилаганите мерки** от ръководството за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниво на остатъчен риск в публичните предприятия и **факторите**, оказващи влияние върху нивото на риска от измами в публичните предприятия.

Както е видно от изнесените в Таблица №3 данни, променливите при които се наблюдава **силна и много силна зависимост** (при стойност на ρ от 0,7 до и над 0,9) показват наличие на определени слабости и недостатъци в изследваната област. Като **извод** от анализа може да се посочи, че при по-ограничено прилагане на **мерките** от страна на ръководството за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниско ниво на остатъчен риск, оценката влиянието на **факторите**, които оказват влияние върху нивото на риска от измами ще бъде много по-слаба. Казано по друг начин, колкото по-рядко се прилага (или не се прилага) дадена мярка за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниво на остатъчен риск от страна на ръководството, толкова вероятността от адекватна оценка на нивото на риска от измами в организациите намалява. Колкото по-адекватни са мерките, прилагани от ръководството за намаляване на риска от измами, толкова по-ефективни ще бъдат те за минимизиране въздействието на факторите, оказващи влияние върху нивото на риска от измами. Това на практика ще повлияе и върху правилната оценка и категоризиране на риска от измами, като ниски, средни или високи рискове.

2. **Второ направление на анализа.** Анализ и оценка на зависимостта между **источниците на информация**, която оказва влияние при оценка на риска от

измами и най-често *прилаганите мерки от ръководството* за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниско ниво на остатъчен риск.

Резултатите от анализа на зависимостта между променливите, след приложение на процедурата за изчисляване на коефициента на корелация на Спирмън, са представени в Таблица № 4.

Таблица № 4

Зависимост между източници на информация, която оказва влияние при оценка на риска от измами в дейността на публичните предприятия и най-често прилаганите мерки от ръководството за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниво на остатъчен риск

		Етичен кодекс	Създаден отдел/звено за борба с измамите	Независим одитен комитет	Обучения на ръководството, относно измамите	Обучения на персонала, относно измамите	Прегледи от страна на ръководството	Политики за идентифициране, предотвратяване и разкриване на измами	Процедури за идентифициране и оценка на рисковете	Вътрешен контрол	Мониторинг	Внезапни вътрешни одити	Външни одити	Ротация на кадрите		
Spearman's rho	Външни оценки за степента на адекватност на вътрешно-нормативната база	Correlation Coefficient	,637**	,794**	,862**	,618**	,663**	,955**	,744**	,751**	,643**	,731**	,683**	,873**	,906**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65
	Външни оценки на адекватността и ефективността на процесите за управлението на рисковете	Correlation Coefficient	,931**	,853**	,806**	,884**	,973**	,695**	,936**	,952**	,650**	,940**	,697**	,850**	,879**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	
	Външни оценки на адекватността и ефективността на управлението на системата за вътрешен контрол	Correlation Coefficient	,811**	,689**	,680**	,822**	,823**	,743**	,807**	,690**	,821**	,694**	,881**	,810**	,691**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	
	Външни оценки на сигурността на информационните системи	Correlation Coefficient	,670**	,623**	,819**	,840**	,825**	,628**	,817**	,800**	,658**	,845**	,915**	,695**	,663**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	
	Наблюдение/повторно изпълнение на процеси/дейности/операции	Correlation Coefficient	,902**	,674**	,834**	,951**	,889**	,661**	,906**	,887**	,621**	,902**	,942**	,687**	,893**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	
	Годишните прегледи на ръководството	Correlation Coefficient	,813**	,865**	,894**	,698**	,679**	,996**	,812**	,828**	,687**	,692**	,669**	,914**	,911**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	
	Извършени инвентаризации	Correlation Coefficient	,906**	,768**	,625**	,865**	,938**	,625**	,809**	,926**	,685**	,909**	,674**	,876**	,889**	
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	
		N	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Резултатите показват различни по сила **положителни корелации**, в зависимост от степента на силата на връзката между променливите. Както бе споменато по-горе, тук ще бъдат разглеждани само онези зависимости между променливите, при които се наблюдава **силна и много силна зависимост**, които се наблюдават при **източници на информация**, която оказва влияние при оценка на риска от измами в дейността на публичните предприятия и **най-често прилаганите мерки** от ръководството за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниво на остатъчен риск.

Както е видно от изнесените в Таблица №4 данни, променливите при които се наблюдава **силна и много силна зависимост** (при стойност на ρ от 0,7 до и над 0,9) показват наличие на определени слабости и недостатъци в изследваната област. Като **извод** от анализа може да се посочи, че при по-ограничено използване на източниците на информация, която оказва влияние при оценка на риска от измами и начините, по които той се управлява, прилаганите мерки от страна на ръководствата на организациите за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниво на остатъчен риск биха били много по-малко ефективни, а вътрешните одитори биха оценили този риск в много по-ниска степен, съобразно изведените фактори. Казано по друг начин, колкото по-рядко се използват източниците на информация, която оказва влияние при оценка на риска от измами, толкова приложението на дадена мярка от страна на ръководството за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниво на остатъчен риск, както и вероятността от адекватна оценка на нивото на риска от измами в организациите, намаляват. Колкото по-правилно се анализира и оценява информацията от посочените източници, толкова по-адекватни и ефективни ще бъдат мерките на ръководството за намаляване на риска от измами. Информацията от тези източници дава възможност на ръководството да отстрани грешки, слабости и нередности, свързани с процесите по управление на риска и вътрешния контрол за предотвратяване и разкриване на измами.

От гледна точка преодоляване на слабостите и недостатъците в практиката по вътрешен одит, в този аспект от приложение на неговите отговорности, могат да бъдат предложени **конкретни насоки за подобряване**. Предложенията за **подобряване** са основно свързани с предприемане на действия от страна на вътрешните одитори в следните **направления**:

- Засилване *комуникацията и взаимодействието с ръководствата* на предприятията за приоритетно приложение на мерките за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниво на остатъчен риск, които оказват значимо влияние при оценка на нивото на риска от измами и начините, по които той се управлява в организациите.
- Засилване *комуникацията и взаимодействието с ръководствата* на предприятията за правилна оценка на информацията от конкретните източници, оказваща влияние при оценка на риска от измами, чрез което да се подобрят адекватността и ефективността при приложение на мерките за намаляване на риска от измами до приетото разумно ниво на остатъчен риск, съобразно спецификата на конкретното предприятие при изпълнение на ангажиментите за увереност, когато има съмнения или наличие на индикатори за измами.

Във връзка с възможностите за подобряване дейността на вътрешните одитори, свързана с *идентифициране на индикатори за измами (стъпка 4 от подхода)*, изследването беше насочено към оценка на зависимостите в *следното направление*:

- *Анализ и оценка* на зависимостта между подходящите *одитни техники* за оценка на наличие на индикатори за измама при ангажименти за увереност, когато има съмнение за измами в проверяваните системи, процеси, дейности, процедури и операции и *източниците* на информация за наличие на индикатори за измами в публичните предприятия.

Това направление на анализа се обуславят от факта, че идентифицирането на индикаторите за измами е от ключово значение за практическото изпълнение на одитните ангажименти за увереност, когато има съмнения за измами в предприятието.

Резултатите от анализа на зависимостта между променливите, след приложение на процедурата за изчисляване на коефициента на корелация на Спирмън, са представени в Таблица № 5.

Таблица № 5

Зависимост между използването на *подходящи одитни техники* за оценка на наличие на индикатори за измама при ангажименти за увереност, когато има съмнение за измами в проверяваните системи, процеси, дейности, процедури и операции и *источници на информация* за наличие на индикатори за измами в публичните предприятия

			Информация от публикации в медиите	Информация от публикации на заинтересовани от дейността на предприятието лица, подадена по официален ред	Информация от специално създаден на сайта на предприятието/ дружеството раздел за публикуване на сигнали, свързани с корупционни практики и измами	Специално създадена за целта в предприятието/ дружеството „гореща линия“ (hotline)	Информация/ сигнали от външни за предприятието/ дружеството контролни или други компетентни органи	Анонимни сигнали
Spearman's rho	Физическа проверка на материални активи	Correlation Coefficient	,810**	,718**	,698**	,559**	,884**	,846**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65
	Проучващи запитвания (събиране на становища) до (от) подходящи лица от предприятието/ организацията за процесите по управление на рисковете и адекватността и ефективността на контролите	Correlation Coefficient	,991**	,803**	,649**	,687**	,876**	,846**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65
	Проучване на документи	Correlation Coefficient	,459**	,694**	,704**	,599**	,703**	,431**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65
	Наблюдение изпълнението на процеси/дейности/ действия/операции	Correlation Coefficient	,639**	,920**	,904**	,931**	,676**	,683**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65
	Повторно изпълнение на процеси/ дейности/ действия/ операции	Correlation Coefficient	,835**	,777**	,779**	,662**	,674**	,976**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65
	Повторно изчисление на суми	Correlation Coefficient	,684**	,492**	,705**	,562**	,782**	,681**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65
	Компютърни приложения за анализ на данни	Correlation Coefficient	,614**	,904**	,891**	,838**	,621**	,827**
		Sig. (2-tailed)	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001	<,001
		N	65	65	65	65	65	65

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Стойност от 0,7 до над 0,9 – силна и много силна зависимост

Стойност от 0,5 до 0,7 – умерена към значителна зависимост

Стойност от 0,3 до 0,5 – зависимостта умерена към слаба

Стойност от 0 до 0,3 – зависимостта липсва или е много слаба

Резултатите показват различни по сила **положителни корелации**, в зависимост от степента на силата на връзката между променливите. Както бе споменато по-горе, тук ще бъдат разглеждани само онези зависимости между променливите, при които се наблюдава **силна и много силна зависимост**, които се наблюдават при използването на **подходящи одитни техники** за оценка на наличие на индикатори за измама при ангажименти за увереност, когато има съмнение за измами в проверяваните системи, процеси, дейности, процедури и операции и **източници на информация** за наличие на индикатори за измами в публичните предприятия.

Както е видно от изнесените в Таблица №5 данни, променливите при които се наблюдава **силна и много силна зависимост** (при стойност на ρ от 0,7 до и над 0,9) показват наличие на определени слабости и недостатъци в изследваната област. Като **извод** от анализа може да се посочи, че при по-ограничено използване на подходящите одитни техники за оценка наличието на индикатори за измама при ангажименти за увереност, когато има съмнение за измами в проверяваните системи, процеси, дейности, процедури и операции, оказващи влияние върху оценката на риска, използваните информационни източници за наличие на индикатори за измама биха били много по-малко ефективни, а вътрешните одитори биха оценили този риск в много по-ниска степен. Казано по друг начин, колкото по-ограничено се прилагат подходящи одитни техники за оценка на наличието на индикатори за измама при ангажименти за увереност, когато има съмнение за измами в проверяваните системи, процеси, дейности, процедури и операции, толкова вероятността, чрез посочените източници на информация, да бъдат адекватно идентифицирани индикатори за измама намалява. Ако бъдат подбрани адекватно и приложени ефективно одитните техники за оценка наличие на индикатори за измама при ангажименти за увереност, когато има съмнение за измами в проверяваните системи, процеси, дейности, процедури и операции, толкова по-адекватно ще бъде оценена информацията от конкретните източници за наличие на индикатори за измама. Това ще подпомогне впоследствие процеса по предприемане на мерки за отстраняване на грешки, слабости и нередности, които могат да осигурят благоприятни възможности за извършване на измами или да се разкрият вече извършени такива.

Като *насоки за подобрение* по етапът от подхода, свързан с идентифициране на индикатори за измами могат да се посочат *следните*:

- Предприемане на действия за *приоритетно използване на оценените като подходящи одитни техники* за оценка на наличието на индикатори за измама при ангажименти за увереност, когато има съмнение за измами в проверяваните системи, процеси, дейности, процедури и операции, които оказват влияние върху източниците на информация за наличие на индикатори за измами в предприятието, съобразно неговата специфика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В резултат от разгледаните въпроси и направените анализи, оценки и констатации от проведеното собствено допитване във връзка с оценката на риска от измами и начинът му на управление в организациите, както и в съответствие с поставената цел и задачи пред настоящата статия, могат да се изведат следните *изводи* и *заключения*:

- *Първо*. От направения преглед на Стандартите (IPPF) и *основните отговорности*, възложени на вътрешните одитори по отношение на управлението на риска, както и в резултат от анализ и оценка на резултатите от проведено проучване сред вътрешни одитори от публичните предприятия у нас, може да се заключи, че в тези предприятия се открояват някои *съществени ограничения* при изпълнение на тези отговорности във връзка с оценката на риска от измами и начинът му на управление в организациите.
- *Второ*. От гледна точка на вменените от Стандартите (IPPF) отговорности на вътрешните одитори за идентифициране и оценка риска от измама и начинът, по който той се управлява от организациите, е обоснован *примерен подход*, който дава конкретна представа за последователността и логиката на техните дейности и действия в изпълнение на тези отговорности.
- *Трето*. Отправените препоръки във връзка с възможностите за подобряване практиката по вътрешен одит, свързана с предотвратяване и разкриване на измами в публичните предприятия в България, способстват за минимизиране влиянието на съществуващите слабости и ограничения при изпълнение отговорностите на вътрешните одитори.

Въз основа на така изложените изводи, може да се направи **заклучението**, че изпълнението на одитните ангажименти за предоставяне на увереност от вътрешния одит е силно значимо за ефективността и ефикасността на процесите по управлението на риска. Стъпките от **примерния подход** дават конкретна представа за дейностите и действията на вътрешните одитори по отношения изпълнението на отговорностите им, вменени от Стандартите (IPPF). Откритите слабости могат да ограничат изпълнението на отговорностите на вътрешните одитори в този аспект и да понижат качеството от тяхната работа. Намирането на решения за тяхното преодоляване, би подобрило ролята и значението на вътрешния одит в борбата с измамите в тези предприятия, както и одитната практика в цялостния процес по управление на риска.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Българска академия на науките. Официален речник на българския език. Институт за български език на БАН. Достъпен на: <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg> (посетен на 27.02.2025).
2. Ганева, З. Да преоткрием статистиката с IBM SPSS Statistics. София, Изд. „Печат Елестра“, 2016.
3. Закон за вътрешния одит в публичния сектор. Обн. ДВ. бр.27 от 31 Март 2006г., последно изм. ДВ. бр.79 от 17 Септември 2024г.
4. Иванов, Г. Управление на риска в организациите от публичния сектор в България. Свищов, Изд. „Образование и наука“, 2013.
5. Иванов, Г. Методология на вътрешния одит. Свищов, Изд. „Образование и наука“, 2013.
6. Иванов, Г., М. Анто, Д. Иванова. Вътрешен контрол. Свищов, АИ „Ценов, 2023.
7. Международни стандарти за професионални практики по вътрешен одит (IPPF), 2017, © The IIA, Превод ИВОБ.
8. Милър, Р. Съвременен вътрешен одит. София, Изд. „АСПРО“, 2007.
9. Министерство на финансите. Наръчник за вътрешен одит. Министерство на финансите, София, 2020.
10. Министерство на финансите. Указания за управление на риска в организациите от публичния сектор. София, Министерство на финансите, 2020.

11. Сметна палата на Р България. Наръчник за прилагане на международно признатите одитни стандарти в одитната дейност на Сметната палата. Идентифициране и докладване на данни (индикатори) за измами. София, Сметна палата на Р България, 2013.
12. Association of Certified Fraud Examiners. Report to the Nations: 2022 Global study on occupational fraud and abuse. ACFE, 2022.
13. COSO – ERM. Управление на риска в организациите – Интегриране със стратегията и резултатите, 2013, © COSO – ERM, Превод ИВОБ.
14. International Professional Practices Framework (IPPF), The IIA, 2017, © The IIA.